

- ¹⁰ Чехия и Словакия в XX веке. Очерки истории: в 2 кн./ (отв. Ред. Марьяна В. В.) / Валентина Марьяна – М.: «Наука», 2005 – XX век в документах и исследованиях. Кн. 2 – 558 с.
- ¹¹ Травин Д. Чехословакия: «изм» с человеческим лицом. Пражская весна/ Дмитрик Травин// «Звезда» 2004, №7.
- ¹² Barnovský M. Prvá vlna destalinizace a Slovensko (1953 – 1957)/ Michal Barnovský – Brno. 2002., s. 17.
- ¹³ Чехия и Словакия в XX веке. Очерки истории: в 2 кн./ (отв. Ред. Марьяна В. В.) / Валентина Марьяна – М.: «Наука», 2005 – XX век в документах и исследованиях. Кн. 2 – 558 с., с. 141.
- ¹⁴ Talbott Strobe. Khrushchev Remembers: The Last Testament, tr. and ed./ Strobe Talbott. – Boston: Little, Brown, 1974, s. 369.
- ¹⁵ Barnovský M. Prvá vlna destalinizace a Slovensko (1953 – 1957)/ Michal Barnovský – Brno. 2002, s. 124.
- ¹⁶ Kaplan K. Něktrvá revoluce/ Karel Kaplan. – Praha, 1993, s. 284-290.
- ¹⁷ Hodos Georg H. Shauprozesse. Stalinistische Säuberungen in Osteuropa 1948 – 1954 / Georg Hermann Hodos – Berlin, Aufbau-Verlag, 2001. – 404 s., s.201.
- ¹⁸ Шик. О. Весеннее возрождение – иллюзии и действительность / Ота Шик – М.: 1991, с. 75.
- ¹⁹ Там же, с. 76.
- ²⁰ Hodos Georg H. Shauprozesse. Stalinistische Säuberungen in Osteuropa 1948 – 1954 / Georg Hermann Hodos – Berlin, Aufbau-Verlag, 2001. – 404 s., s.368.
- ²¹ Rataj J., Houda P. Československo v proměnách komunistického režimu./Jan Rataj, Přemysl Houda – Praha: Oeconomica, 2010, 456 s., s. 160.
- ²² Чехия и Словакия в XX веке. Очерки истории: в 2 кн./ (отв. Ред. Марьяна В. В.) / Валентина Марьяна – М.: «Наука», 2005 – XX век в документах и исследованиях. Кн. 2 – 558 с., с. 146.
- ²³ Barnovský M. Prvá vlna destalinizace a Slovensko (1953 – 1957)/ Michal Barnovský – Brno. 2002., s.61-62.
- ²⁴ Ryhlik J. Češi a Slováci ve 20 století/ Jiří Ryhlik., s. 32-34.
- ²⁵ Barnovský M. Prvá vlna destalinizace a Slovensko (1953 – 1957)/ Michal Barnovský – Brno. 2002, s. 101.
- ²⁶ Млынарж З. Мороз ударил из Кремля /Зденек Млынарж – М.: «Республика», 1992. – 287 с., с. 74.
- ²⁷ Там же, с. 75.
- ²⁸ Терешко Ю. Словацьке питання у політичному житті Чехословаччини другої половини 40-60-их років XX століття //Етнічна історія народів Європи: Зб. Наукових праць. – Секція І. Теоретичні проблеми етнології /Ред. колегія І. Курас/ Юрій Терешко// К.: Видавничий центр ківського університету. 1999. – с. 77.
- ²⁹ Млынарж З. Мороз ударил из Кремля /Зденек Млынарж – М.: «Республика», 1992. – 287 с., с. 76.
- ³⁰ Kaplan K. Něktrvá revoluce/ Karel Kaplan. – Praha, 1993, s. 22.
- ³¹ Шик. О. Весеннее возрождение – иллюзии и действительность / Ота Шик – М.: 1991, s. 167.
- ³² Млынарж З. Мороз ударил из Кремля /Зденек Млынарж – М.: «Республика», 1992. – 287 с., с. 77.
- ³³ Травин Д. Чехословакия: «изм» с человеческим лицом. Пражская весна/ Дмитрик Травин// «Звезда» 2004, №7.

УДК: 342.731:2 „1960/1980”

Людмила Ларькіна

УПОВНОВАЖЕНІ РАДИ В СПРАВАХ РЕЛІГІЙ ТА РАДИ У СПРАВАХ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ СРСР І КОМІСІЇ СПРИЯННЯ ПО ДОТРИМАННЮ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО РЕЛІГІЙНІ КУЛЬТИ ПО РІВНЕНСЬКІЙ ТА ВОЛИНСЬКИХ ОБЛАСТЯХ (1960-1975 РР.)

У статті проаналізовано особливості координації роботи уповноважених та Ради у справах Російської православної церкви та комісії сприяння по дотриманню законодавства про релігійні культу по Рівненській та Волинських областях. Визначено основні аспекти їх спільної діяльності щодо контролю за дотримання законодавства про культу.

Ключові слова: законодавство про релігійні культу, комісії сприяння, Рада у справах Руської православної церкви, Рада у справах релігійних культів, уповноважений.

Уполномоченные Совета по делам религий и Совета по делам Русской православной церкви при Совете Министров СССР и комиссии содействия по соблюдению законодательства о религиозных культах по Ровенской и Волынской областях (1960-1975 гг)

В статье проанализированы особенности координации работы уполномоченных Совета в делах религий и Совета по делам Русской православной церкви и комиссий содействия по соблюдению законодательства о религиозных культах по Ровенской и Волыньских областях. Определенно основные аспекты их совместной деятельности относительно контроля за соблюдением законодательства о культах.

Ключевые слова: законодательство о религиозных культах, комиссии содействия, Совет по делам Русской православной церкви, Совет по делам религиозных культов, уполномоченный.

Commissioners of the Council for Religious Affairs and the Council for the Affairs of the Russian Orthodox Church within the Council of Ministers of the USSR, commissions on compliance with legislation on religious cults in Rivne and Volyn regions (1960-1975)

The administrative proceedings for violating the legislation on religious cults are analyzed in the article on the basis of normative acts as well as the materials of the State Archives of Rivne and Volyn regions. The system of special bodies which monitored compliance with the legislation on religious cults is also determined.

Commissioners of the Council for Religious Affairs and the Council for the Affairs of the Russian Orthodox Church within the Council of Ministers of the USSR, commissions on compliance with legislation on religious cults in Rivne and Volyn regions (1960-1975)

In the early 1960s the direct obligation to exert control over religious organization at the local level was imposed upon the bodies of state authorities, the Council for the Affairs of the Russian Orthodox Church as well as the newly established Council for Religious Cults within the Council of Ministers of the USSR and their commissioners in the republics and regions. Commissioners, in their own turn, were obliged to inform the Councils of any infringement of the

law on cults. The institution of the commissioners of the Council and local Assistant Commissions were primarily created in order to implement the state's new church policy.

These problems have been touched upon by such researchers as Y. Stotskiy, S. Zhyliuk, I. Bondarchuk, L. Zahrebelna, L. Panina, V. Nikolaenko, K. Yakunina. In order to achieve the stated objective we turn to the archive sources of the State Archives of Rivne and Volyn regions, the Central State Archive of Public Organization of Ukraine, the Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine and Soviet legislation on religious cults.

The objective of the work is to determine the main aspects of the activities of the regional commissioners of the Councils and local commissions which were responsible for the encouragement of control over compliance with the legislation on religious cults.

After analyzing of some points of the commissioners of the Councils and commissions which were responsible for the control over compliance with the legislation on religious cults, we can confirm that they interact closely complementing each other. The reports were compiled every three months based on the documents of Assistance Commission and contained the main information for the Center: the number of the registered churches and houses of worship ; the withdrawal of the buildings from the use and the requests about the opening of the new communities

Keywords: *assistance commissions, legislation on religious cults, administrative commissions of Executive Committees of the Councils of Working People's Deputies.*

На початку 60-х р. утворюються органи, на яких покладається прямий обов'язок здійснювати контроль за релігійними об'єднаннями на місцях, а саме на органи державної влади, Раду у справах Російської православної церкви та Раду у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР та їх уповноважених в республіках та областях. Уповноважені, в свою чергу, повинні були інформувати ради про всі випадки порушення законодавства про культу¹. Інститут уповноважених Ради та комісії сприяння на місцях створювався перш за все задля того, щоб втілювати на місцях новий курс державно-церковної політики.

Епізодично цієї проблематики торкаються дослідники Я. Стоцький,

С. Жилюк, І.Бондарчук, Л.Загребельна, Л.Паніна, В.Ніколаєнко, К.Якуніна. Основною джерельною базою є документи неопублікованих архівних джерел, що зберігаються у Державних архівах Рівненської та Волинської областей, Центрального державного архіву громадських об'єднань України та Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, а також радянське законодавство про релігійні культу.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні основних аспектів роботи обласних уповноважених Рад та місцевих комісій сприяння контролю за дотриманням законодавства про релігійні культу.

За свідченням відомого релігієзнавця Володимира Поспеловського, існував секретний циркуляр під назвою «Нова інструкція представникам місцевих рад про те, як поводитися з православними християнами» від 1961 року, який був надісланий місцевій владі Радою у справах РПЦ. У ньому йшлося про функції «допоміжних комісій по введенню законодавства про культу», втім фактично наказувалось цим новим органам поступово замінювати існуючі «двадцятки» новими, утвореними з таких громадян, які будуть чесно виконувати радянські закони, а також пропозиції і вимоги радянської влади. Нехай «рада двадцяти» обере свій виконавчий орган². Ці нові органи і стали комісіями сприяння контролю по дотриманню законодавства про релігійні культу для надання допомоги уповноваженим.

Ще з 1959 року у звітно-інформаційній доповіді уповноваженого Ради у справах Російської православної церкви при Раді Міністрів СРСР по УРСР зазначалося про необхідність створення при кожному уповноваженому активу комуністів-пенсіонерів за рішенням обкому партії, який буде допомагати у вирішенні певних питань: розгляд скарг, аналіз церковного життя, підготовка пропозицій для зняття з реєстрації релігійних об'єднань тощо³. У 1960 році уповноважений звітувався, що радянська громадськість вже залучена, і тому з цією метою закладено створення при райвиконкомах комісій сприяння уповноваженим двох рад. До участі в комісіях задіяні голови сільрад, лектори-атеїсти, політично радикальні комуністи-пенсіонери⁴.

Згідно постанови Ради Міністрів СРСР «Про посилення контролю за виконанням законодавств про культу» від 16 березня 1961 року, комісії сприяння утворювались при облвиконкомах і райвиконкомах, а з 1963 року також при сільських, селищних, міських радах народних депутатів трудящих⁵. Відзначимо також, що постанова від 16 березня 1961 року не була опублікована і поширювалась виключно для службового використання. Таким чином склалася ситуація, коли віруючі мали дотримуватись законодавства, навіть не знаючи його змісту.

У доповідній записці уповноваженого Ради у справах Російської православної церкви Ради Міністрів СРСР по Волинській області А. А. Федулова зазначалося, що у квітні 1960 року на всесоюзному з'їзді уповноважених Ради у справах православної церкви було рекомендовано на зразок Москви та Московської області підібрати і організаційно оформити в кожному районі із партійно-радянського і комсомольського активу групи сприяння⁶. Отже, архівні документи Волинської та Рівненської області свідчать, що ще в 1960 році комісії сприяння про релігійні культу не були створені.

Як свідчать архівні документи від 17 травня – 23 грудня 1961 року, за дорученням відділу пропаганди й агітації ЦК КП України уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів УРСР К. Полонник разом з двома іншими уповноваженими у справах про релігійні культу (Ручков з Чернігова і Сидоренко з Черкас) виїздили у Рівненську область для ознайомлення з релігійною обстановкою у 1961 році. Ними було виявлено, що комісії сприяння контролю за діяльністю релігійних громад вже були створені на виконання постанови ЦК КП України від 1 травня 1961 року, але фактично не діяли, існували лише на папері⁷.

У 1962 році від уповноваженого Ради у справах релігійних культів при РМ УРСР К. Полонника обласному уповноваженому ради в Рівненській області надійшла низка документів для дієвого застосування законодавства про релігійні культу та створення і активізації комісій сприяння при виконкомах місцевих рад.

У січні 1962 року уповноважений області отримав від Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів УРСР доповідну записку та рішення Дніпропетровського облвиконкому від 16 грудня 1961 року про поширення даної доповідної серед виконкомів міських та районних рад депутатів трудящих від уповноваженого Ради у справах релігійних культів у Дніпропетровській області «Про виконання виконкомами міських та районних рад депутатів трудящих постанови Ради Міністрів УРСР від 29 квітня 1961 року «Про посилення контролю за виконанням законодавства про культу»⁸. Цей документ був представлений для використання у практичній роботі по організації контролю за діяльністю релігійних громад та духовенства та як інструкція комісіям сприяння у всіх районах області з ціллю їх активізації⁹.

Крім того, 22 січня 1962 року всім обласним уповноваженим було надіслано лекцію на тему «Радянське законодавство про культу» для проведення інструктажу районним комісіям сприяння, працівникам місцевих органів і радянсько-партійного активу, видану громадською організацією по розповсюдженню політичних і наукових знань УРСР¹⁰.

Зазначимо, що з 18 по 29 січня 1962 року старший інспектор Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР А. М. Пашкін проводив перевірку щодо виконання постанови РМ СРСР від 16 березня 1961 року «Про посилення контролю за виконанням радянського законодавства про культу», під час якої відвідав Луцький, Володимир-Волинський, Нововолинський та Ківерцівський райони, де ним було виявлено серйозні недоліки у контролі за виконанням законодавства про культу з боку виконкомів районних і сільських рад депутатів трудящих. Зокрема, групи сприяння майже у всіх районах фактично не працювали і ними практично ніхто не керував. Жоден райвиконком не отримав і не вислав в область інформацію про минулі релігійні свята Різдво та Пасху¹¹.

Про те, що комісії були дійсно створені, свідчить повідомлення голові Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР В. А. Куроєдову від уповноваженого Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР по Рівненській області А. Мошняги. У документі йшлося, що у Рівненській області УРСР у зв'язку з новим районуванням проведена деяка організаційна робота по активізації комісій сприяння контролю за дотриманням законодавства про культу, створених при райвиконкомах¹².

Перш за все, варто проаналізувати діяльність уповноваженого в справах релігії, який координував свою роботу з комісіями сприяння та був головним «спостерігачем» за релігійними організаціями в області. У таємній докладній записці уповноваженого Ради у справах православної церкви при Раді Міністрів СРСР по Волинській області А. Федулова, яка адресувалась чиновнику В. А. Чернявському з відділу пропаганди та агітації Волинського ЦК КПУ, було окреслено, що головним завданням таких груп (груп сприяння) є нагляд за діяльністю духовенства. При виникненні незрозумілих питань як керівники груп, так і окремі члени повинні консультуватися з уповноваженим, в КПУ і райвиконкомах¹³.

Також використовувався обмін досвідом у відрядженнях. Уповноважений ради в Рівненській області Б. А. Плуготаренко в 1963 році їздив у Білоруську СРС для вивчення досвіду роботи по контролю за дотриманням законодавства про культу¹⁴. Ці знання передавалися членам комісії сприяння на запланованих семінарах.

Крім того, у всі райони області в травні 1963 року направлялась для орієнтування пам'ятка про склад і завдання районної та сільської комісії контролю за дотриманням радянського законодавства про культу та підписом уповноваженого Ради у справах релігійних культів при облвиконкомі П. Демченка¹⁵.

Так, 14 липня 1965 року Рада у справах Російської православної церкви направила для службового використання лист всім уповноваженим Ради у справах РПЦ «Про активізацію роботи комісії сприяння контролю за дотриманням законодавства про культу». У ньому зазначалося, що комісії сприяння контролю за дотриманням законодавства про культу створені майже при всіх виконкомах районних і міських рад депутатів трудящих і багато з них працювали активно, особливо там, де виконкоми рай(міськ)рад депутатів трудящих повсякденно спрямовують їх діяльність, надають їм практичну допомогу, заслуховують на своїх засіданнях звіти про їхню роботу¹⁶.

З метою посилення контролю за дотриманням чинного законодавства, вироблення чітких рекомендацій щодо подальших антицерковних заходів та їх запровадження було ухвалено постанову Ради Міністрів СРСР від 8 грудня 1965 року. Згідно цієї постанови, Раду у справах Російської православної церкви та Раду у справах релігійних культів було об'єднано в єдиний орган – Раду у справах релігії при Раді Міністрів СРСР. Спільною постановою ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР від 25 січня 1966 року утворено апарат уповноваженого Ради у справах релігії при Раді Міністрів СРСР по УРСР. Істотне розширення кола завдань, функцій і повноважень державних і контрольних відомств протягом двох десятиріч їхнього існування уперше було закріплено у «Положенні про Раду у справах релігій при РМ СРСР», затвердженому постановою союзного уряду від 10 травня 1966 року¹⁷. На чолі об'єднаного апарату уповноваженого у справах релігій при Раді Міністрів СРСР по Україні став К. Литвин. Саме «Положення про Раду у справах релігій» надрукували під грифом «Не для друку»¹⁸.

Перша публікація положення Ради у справах релігій 1966 року закріплювала безмежну владу цієї установи над релігійними організаціями. Рада у справах релігій здійснювала контроль за дотриманням законодавства про культу релігійними організаціями і духовенством, перевіряла правильність застосування центральними і місцевими організаціями та посадовими особами законодавства про культу, приймала рішення про відкриття чи закриття молитовних будинків¹⁹.

Рада у справах релігій мала право: а) приймати рішення про реєстрацію та зняття з реєстрації релігійних об'єднань, про відкриття і закриття молитовних будинків і споруд; б) перевіряти діяльність релігійних

організацій в частині дотримання ними радянського законодавства про культу і давати обов'язкові приписи про усунення його порушень²⁰.

Для церкви, без сумніву, було важливо нарешті отримати офіційні прерогативи, функції і обов'язки ради. Однак поправки і доповнення до законодавства про релігійні організації 1962–1975 років передавали багато функцій контролю над релігійними структурами з місцевих рад до Ради у справах релігій, що дуже ускладнило віруючим боротьбу за свої права. Перш за все, якщо ради позбавляли реєстрації і закривали релігійну громаду, остання могла звернутися за допомогою в інший орган – Раду у справах релігій, орган-посередник між церквою і державою, який, принаймні технічно, міг вважатися нейтральним. Тепер же доводилося звертатися саме до тієї установи, яка їх переслідувала і пригнічувала²¹.

Водночас уповноважений у Волинській області Е. Кравчук видав окремий документ у вигляді довідки, яка передбачала необхідні заходи для уникнення недоліків у справі дотримання законодавства про релігійні культу у Волинській області. Головам районних комісій контролю за дотриманням законодавства про релігійні культу, головам сільських, селищних, міських рад потрібно було мати такі документи:

I. Особові справи общин (православних, сектантських):

- а) протоколи зборів «двадцятки»;
- б) щоквартальні і річні фінансові звіти;
- в) статистичні дані про обрядовість;
- г) список служителів культу (священиків, пресвітерів, проповідників);
- д) списки церковного органу і ревізійної комісії общини;
- е) списки членів хору (постійних, непостійних);
- ж) списки осіб, які прийняли водне хрещення, прибувших і вибувших сектантів;
- з) щорічна письмова інформація про діяльність релігійних общин по сільських, селищних, міських рада²².

Далі більш детально йдеться про перелік обов'язків голів комісій:

- знати всі групи віруючих у своєму мікрорайоні;
- контролювати діяльність виконавчих органів релігійних общин (старост, касирів, ревкомісій, священиків тощо);
- контролювати фінансово-господарську діяльність виконавчих органів общини;
- вивчення проповідей священиків, пресвітерів, проповідників (їх узагальнення);
- робота установ, шкіл, комсомольських, партійних організацій, товариства «Знання» з атеїстичного виховання;
- посилена увага до родинної обрядовості;
- контроль за кладовищами (надмогильники, обеліски, братські могили, будинок громадянської панахиди тощо);
- про землекористування служителя культу, про поширення постанови Ради Міністрів щодо студентів-заочників (духовних семінарій, академій);
- контроль за дотриманням законодавства служителями культу (священиками, псаломщиками, дияконами, хором), колядки по селу;
- використання будівель тих православних церков, що зняті з реєстрації;
- контроль за ремонтом діючих православних церков, молитовних будинків;
- про зберігання общинних грошей в ощадкасах і банках області;
- суворе дотримання законодавства виконкомом сільських, селищних, міських рад при виданні відповідних реєстраційних документів громадянам (свідоцтв про народження, свідоцтв про смерть);
- дотримання строків звітності за квартал, за рік (5-го числа наступного місяця) перед облвиконкомом;
- періодично бувати в церквах, молитовних будинках з метою спостережень за діяльністю віруючих та служителів культу;
- санітарним станом взяти під контроль санітарний стан церков, молитовних будинків під час релігійних обрядів (хрещення, пригощання, цілування ікон тощо)²³.

Наступним матеріалом була пам'ятка для перевірки роботи комісій сприяння виконкомом за дотриманням законодавства про культу і роботи уповноваженого ради в справах релігії:

1. Перевірити плани роботи комісій на 1975 рік, які питання ставить комісія в своїй роботі.
2. Чи є доручення окремим членам комісій і як вони виконуються.
3. Як часто комісія сприяння проводить свої засідання.
4. Перевірка комісіями сприяння діяльності релігійних об'єднань, груп.
5. Які були виявлені порушення законодавства про культу та які заходи були вжиті до порушників.
6. Чи є персональні списки сектантських підпільних груп.
7. Яким методом члени комісії сприяння роз'яснюють віруючим вимоги радянського законодавства про культу.
8. Як викривається антигромадський характер поведінки вождів «розкольників». Як проводиться роз'яснювальна робота з рядовими віруючими, прихильниками т. зв. ради церков ЄХБ (розкольники) по відриву їх з-під впливу підпільного центру «розкольників» («рада церков ЄХБ»).
9. Чи присікаються підпільні дії незареєстрованих сектантських груп («розкольників»), п'ятидесятників, ієговістів, АСД (суботників). Чи застосовувались адміністративні заходи покарання до порушників закону, до кого і скільки протягом року.
10. Які здійснюються заходи зі зниження впливу розкольників на інші баптистські громади.

11. Виявлення розповсюдження нелегальної релігійної літератури²⁴.
12. Вивчення характеру релігійних проповідей в церквах, сектантських громадах. Чи фіксується зміст проповідей.
13. Виявлення бродячих проповідників, місіонерів.
14. Викриття і присічення виступів роз'їзних молодіжних хорів, оркестрів з інших релігійних громад в сусідніх.
15. Вивчення причин високої релігійної обрядовості і росту прибутків церков.
16. Встановити, чи проводиться обряд хрещення новонароджених дітей за згодою батьків.
17. Чи ведеться облік культового майна, грошей.
18. Де зберігаються гроші, що надходять від релігійних обрядів, добровільних пожертв.
19. Хто веде документацію, касову книгу.
20. Яка робота ведеться з церковними виконавчими органами по добровільному відрахуванню ними грошей у фонд миру і фонд охорони пам'яток історії і культури.
21. Хто здійснює підбір членів у склад церковного виконавчого органу і ревізійної комісії.
22. Яка робота проводиться комісіями з духовенством православної церкви, пресвітерами сект і членами церковних виконавчих органів з питання виховання їх у дусі поваги до радянського законодавства.
23. Чи заведені справи обліку по формі на релігійні об'єднання.
24. Як використовуються колишні церковні приміщення, зняті з реєстрації.
25. Які були порушення соцзаконності з боку службових осіб, державних організацій²⁵.
26. Яка ведеться боротьба з жебрацтвом біля церков під час великих релігійних свят.
27. Розгляд заяв, скарг, листів віруючих²⁶.

Звіти уповноважених складалися щоквартально (тобто чотири рази на рік) на матеріалах комісії сприяння та містили головну інформацію, що була потрібна центру: про кількість взятих на облік церков та молитовних будинків та хід їх реєстрації; про вилучення з користування приміщень та про клопотання віруючих про відкриття нових громад.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що 1961-1975 роки характеризувалися легітимним наступом держави на церкву. Здійснювалося посилення контролю над діяльністю духовенства і віруючих не тільки на всесоюзному рівні, а і на місцях. Отже, проаналізувавши лише деякі моменти діяльності уповноважених Рад та комісій сприяння по дотриманню законодавства про релігійні культу, можна стверджувати, що вони тісно взаємодіяли доповнюючи один одного.

Джерела та література

1. Законодательство о религиозных культах. – М.: “Юридическая литература”, 1969. – С. 140–141
2. Пашенко В.О. Російська православна церква наприкінці хрущовської «відлиги»/ В.О. Пашенко // Український історичний журнал. – 2007. - № 5. – С. 290.
3. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ). – Ф.1. Центральний комітет Комуністичної партії України. – Оп. 24. – Ч.2. – Спр. 5116. – Арк.47.
4. ЦДАГОУ. – Ф.1. Центральний комітет Комуністичної партії України. – Оп. 24. – Ч.2. – Спр. 5407. – Арк. 49.
5. ЦДАГОУ. – Ф.1. Центральний комітет Комуністичної партії України. – Оп. 24. – Ч.2. – Спр. 5908. – Арк 6.
6. Державний архів Волинської області (далі ДАВО). – Ф. 393. –Оп.3. – Спр. 26. – Арк. 56.
7. ЦДАГОУ. – Ф.1. Центральний комітет Комуністичної партії України. – Оп. 24. – Ч.2. – Спр. 5408. – Арк. 189, 192
8. Державний архів Рівненської області (далі ДАРО). – Ф. 204. –Оп. 12. – Спр. 123. – Арк. 22
9. Там само.– 22 арк.
10. Там само.– 34 арк.
11. ДАВО. – Ф. 393. –Оп.2. – Спр. 94. – Арк 14.
12. ДАРО. – Ф. 204. –Оп. 11. – Спр. 569. – Арк 36.
13. ДАВО. – Ф. 393. –Оп.2. – Спр. 94. – Арк. 57.
14. ДАРО. – Ф. 204. – Оп. 11. – Спр. 558. – Арк. 115.
15. ДАРО. – Ф. 204. –Оп. 12. – Спр. 132. – Арк. 113.
16. ДАРО. – Ф. 204. –Оп. 11. – Спр. 569. – Арк. 41.
17. Якуніна К.І. Порівняльна характеристика сектантського руху на Волині та Житомирщині у 1940-1970-х рр.– Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Наукові записки РДГУ. Випуск 23. – Рівне:О.Зень, 2012. – С. 69.
18. Пашенко В.О. Російська православна церква наприкінці хрущовської «відлиги»/ В.О. Пашенко // Український історичний журнал. – 2007. - № 5. – С. 141.
19. Жилюк С.І. Формування радянського антицерковного законодавства у 60 –70 -х рр. XX ст. [Текст] / С.І. Жилюк // Історія релігії в Україні і світі: збірник наукових праць. Серія «Історичне релігієзнавство».– Острог: Видавництво Нац. університету «Острозька академія», 2009. – Випуск 1. – С. 59-60.
20. Поспеловский Д. В. Русская православная церковь в XX веке / Д. В. Поспеловский. — М.: Республика, 1995. — С. 335.
21. Там само.– С. 336.
22. ДАВО. – Ф. 393. –Оп.2. – Спр. 165. – Арк. 2.
23. Там само.– С.2.